

11. Cooley Ch. Human Nature and the Social Order / Cooley Ch. - N.Y., 1964, p. 166.
12. Mead G.H. Mind, Self and Society / Mead G.H. - Chicago, 1936, p. 90.

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF PERSONALITY, WHICH HAS AN INCLINATION TO BE INVOLVED INTO THE DESTRUCTIVE CULT

Guz Nadezhda

Abstract. *The article presents the results and conclusions of the research which is revealed in identifying a theoretical basis and psychological peculiarities of personality, which has an inclination to be involved into the destructive cult.*

The object of the research is a person inclined to stay in the destructive cults, the subject is psychological peculiarities of personality, which has an inclination to be involved into the destructive cult.

Theoretical and methodological foundations for the research were the basic principles of modern psychology (the principle of determinism, fairness, unity, physiological and psychical unity of consciousness and activity of the main principles of systematic and structural approach, structural and functional approach, Parsons' basic principles of humanistic psychology which are the main provisions of the symbolic interactionism and cultural and historical psychology, the theory of Erikson.

A system of methods and procedures for obtaining the data, including systematic and structural method: the method of observation, experimental method; psychodiagnostic method, mathematical and statistical processing of the material, was used in the research.

The psychodiagnostic complex includes the following main methods: Frayburg Personality Inventory (FPI), a technique for diagnosing the level of personal feelings of loneliness D. Russell and M. Ferguson, the method of «Out of difficult life situations» E.P. Ilina, method of diagnosis indicators and forms of aggression of Bass/Darkey.

The sample of the research consists of 750 people who were divided into three groups by religious identity.

Theoretical and empirical analysis of personality, which has an inclination to be involved into the destructive cults, was conducted with the main principles of psycho-diagnostic.

ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сакалюк О.

УДК 378.091.12.-051:373.3]:159.942.5

У статті розглянуто сутність поняття «емпатійна культура», проаналізовано рівні емпатійних ставлень, доведено необхідність формування емпатійної культури у майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: емпатія, культура, емпатійні ставлення, емпатійна культура.

В статье рассмотрена сущность понятия «эмпатийная культура», проанализированы уровни эмпатийных отношений, доказана необходимость формирования эмпатийной культуры у будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: эмпатия, культура, эмпатийные отношения эмпатийная культура.

Essence of concept «empathy culture» is considered in the article, the levels of empathy relations are analysed, the necessity of the empathy culture forming is well-proven for the future teachers of primary school.

Key words: empathy, culture, empathy relation, empathy culture.

На сучасному етапі модернізації вітчизняної педагогічної освіти, який характеризується пошуком радикальних шляхів забезпечення її якості відповідно до світових тенденцій вищої школи, відбувається актуалізація проблеми формування емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи. Серед основних механізмів, які сприяють успішності процесу її формування, можна визначити гуманістичне ставлення до людей, уміння співпереживати, співчувати, співдіяти [1].

Meta etiammi – проаналізувати історичний аспект становлення культури, розкрити сутність емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи та особливості формування емпатійних ставлень до суб'єктів освітньо-виховного процесу.

Проблема емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи, її місце в системі цінностей, структурі моральної свідомості особистості на сучасному етапі почала хвилювати не лише філософів-етиків та психологів, але і педагогічну спільноту. Існує низка численних досліджень, у яких емпатійна культура розглядається як умова розвитку моральної свідомості (І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, Т. Коннікова, Є. Субботський), механізм просоціальної поведінки (Т. Гаврилова, А. Соломатіна) і самотрансцендентності людини (В. Петровський, К. Роджерс), як певна форма емоційної поведінки (О. Тихоміров, О.Чебикін). Проникнення в стан іншої людини, розуміння її внутрішнього світу, співпереживання і співчуття їй є необхідною умовою формування толерантної, гуманістично спрямованої, активної і діяльної особистості. Проте, незважаючи на свою досить тривалу історію, дослідження в цій галузі залишаються розрізненими, суперечливими і не опираються на єдину завершену концепцію.

Розглядаючи сутність поняття «емпатійна культура вчителя початкової школи», ми маємо звернутися до базового поняття дослідження – «культура».

Термін «культура» походить від латинських слів «*colo*», «*cultio*» – обробити, «*colere*» – обробляти, вирощувати, а пізніше - вклонятися, шанувувати (культ богів, предків) [8, с.81]. До середини I ст. до н.е. ці слова пов'язувалися саме із землеробською працею. Поступово поняття «культура» поширюється на такі сфери людської діяльності, як виховання, навчання, вдосконалення самої людини.

Традиційно вважається, що першим до сучасного розуміння поняття «культура» наблизився римський оратор, політичний діяч, письменник і філософ

Марк Тулій Цицерон. У своїй праці «Тускуланські бесіди» мислитель підкреслював: «Як плодоносне поле без обробітку не дає врожаю, — так і душа. Обробіток душі — це і є філософія: вона випалює в душі вади, готує душу до посіву і сіє тільки те насіння, яке, визрівши, принесе рясний врожай» [7, с.34].

З часом слово «культура» почало вживатись у значенні «вихований», «освічений», «мудрий» тощо. Проте на цьому еволюція лексеми «культура» не закінчується. В епоху Раннього Середньовіччя вона використовується в значенні аграрного виробництва, а щодо інших сфер людського буття трансформується в слово «cultus» (культ), яке передбачало здатність людини розкрити власний творчий потенціал в любові до Бога.

З розвитком феодальних відносин, переростанням замків та монастирів в осередки міської культури виникає уявлення про лицарство як своєрідний культ доблесті, відваги й гідності, а також поширюється комплекс значень слова «культура», згідно з яким, вона стала асоціюватися з міським укладом життя, а ще пізніше, в добу Ренесансу, — з досконалістю та активізацією інтелектуального та творчого потенціалу людини.

На межі Середніх віків та Нового часу поняття культури набуло світоглядно-морального змісту. У європейській думці Нового часу культура розглядалася насамперед як феномен духовного порядку, як наслідок і прояв творчої діяльності в галузі науки, мистецтва, релігії, права тощо. Основа і витoki культури відтак вбачалися німецьким філософом І. Кантом не в самій природі людини, а в сфері її морального існування [5].

Сутність культури, на думку Г.Гегеля, визначається не наближенням людини до природи, не творчими фантазіями видатних митців, а наближенням індивіда до світового цілого, яке включає в себе як природу, так і суспільну історію, підкреслюючи провідну роль абстрактного понятійного мислення [4].

На думку німецького соціолога М. Вебера, культура — сукупність духовних символів, що не підпорядковані ніякій утилітарній меті [2]. Французький етнолог-структураліст К.Леві-Стросс вважає основним надбанням культури мову, систему знаків, комунікацію, що можна перекласти і зрозуміти [6].

Сучасні науковці вирізняють наступні наукові підходи до розуміння сутності культури:

1) із семіотичної точки зору (семіотика — наука про знаки) культура може бути визначена як небіологічна знакова система, за допомогою якої передається соціальний досвід;

2) із соціологічної точки зору культура є соціальним інститутом, що забезпечує системність і сталість суспільства;

3) із аксіологічної точки зору (аксіологія — наука про цінності) культура розглядається як світ цінностей, який представляє собою ієрархію змістів та ідеалів, що поділяються всіма членами певного співтовариства;

4) із діяльнісної точки зору культура визначається як сукупність «технологій», які виробляються і використовуються людиною для досягнення певних цілей. Такі технології додають діяльності людини особливої спрямованості, а також цілісності.

Таким чином, на підставі основопокладаючих елементів культури як соціальної системи — цінностей, норм, уподобань, законів, традицій, звичаїв, обрядів, ритуалів, мови, табу тощо — кожний народ розвиває інші аспекти

культури: мистецтво, науку, освіту, філософію, ідеологію, літературу, політику, фізичну культуру, дозвілля тощо.

Функціонування емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи визначається цінностями і мотиваційними установками особистості (Т.Гаврилова). Емпатійна культура виступає як потужний фактор формування людських взаємовідносин, формування людини в людині, перетворення її природних захоплень, потреб, емоцій в справжні людські. Саме в цьому полягає її гуманістичний зміст.

У реальній життєвій ситуації фахівці професійної сфери «людина-людина»: психологи, лікарі, педагоги зустрічаються не лише з дружєлюбними відносинами, але і з жорсткістю як соціально-психологічною проблемою оточення. Саме емпатійна культура майбутніх вчителів початкової школи як здатність до співчуття, співпереживання, розуміння внутрішнього світу людини виявляється для професіонала рятувальним засобом збереження особистої цінності, доброзичливості, але для цього вона повинна виступати високорозвинутою і стійкою особистісною якістю людини гуманітарної професії. Тому розвиток і удосконалення її прояву у взаємовідносинах з молодшими школярами виступає важливим завданням становлення особистості вчителя початкової школи.

Емпатійна культура виступає регулятором взаємозв'язків між суб'єктами освітнього процесу, проявляється у стремлінні надавати допомогу і підтримку іншим, веде до розвитку гуманістичних цінностей особистості, сприяє особистісному росту і стає важливою ознакою особистісного становлення педагога (А. Адлер, Д. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.).

Аналіз характеристик емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи дозволяє з'ясувати, у чому полягають її основні функції.

1) *адаптаційна* – яка дає можливість кожному індивіду, який включається в освітній процес, прилаштуватися до існуючих в суспільстві оцінок і форм поведінки;

2) *пізнавальна* – суть якої полягає в ознайомленні студентів педагогічних вузів зі знаннями, що є необхідними для становлення ціннісного відношення до світу;

3) *аксіологічна (ціннісна)* – дає можливість виробити ціннісні орієнтації майбутніх учителів початкової школи, коригувати норми поведінки та ідентифікувати себе у суспільстві;

4) *комунікативна* – виконує передачу культурних цінностей, їх засвоєння та збагачення неможливі без спілкування людей, а саме спілкування здійснюється за допомогою мови, музики, зображення тощо, які входять в скарбницю культурних цінностей;

5) *нормативна* – в зміст цієї функції входить відпрацьовування і поширення відповідних норм поведінки, які суспільство диктує людині, у відповідності з якими формується образ життя людей, їх установки й ціннісні орієнтації, способи поведінки.

6) *гуманістична* – сформована на засадах гуманізму, толерантності, милосердя, це реалізація верховних цінностей шляхом культивування людської гідності;

7) *людинотворча* – емпатійна культура не лише пристосовує людину до певного природного та соціального середовища. Вона ще й виступає уні-

версальним фактором саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи;

8) *виховна* — це виявлення і культивування сутнісних сил людини, їх соціальне і духовне возвелечення і ушляхетнення;

9) *світоглядна* — виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу — пізнавальних, емоційно-чуттєвих, вольових;

10) *нормативно-регулююча або управлінська функція* — полягає в тому, що емпатійна культура є важливим інструментом соціального управління поведінкою людини в суспільстві.

На нашу думку, природа емпатійної культури майбутнього вчителя початкової школи є біопсихосоціодуховною, а вона сама — цілісним та ієрархічно структурованим багатовимірним утворенням, в якому відображення переживань та їх трансформація може бути різної міри складності та відбуватися на різних рівнях: психофізіологічному, психічному, соціопсихологічному і трансцендентному (духовному).

Досліджуючи емпатійну культуру майбутніх учителів початкової школи Л.Виговська визначає такий її елемент, як емпатійні стосунки, які науковець розглядає як цілісний процес, в якому важливу роль відіграють емпатійні ставлення між суб'єктами освітнього процесу [3, с. 55-63].

Спираючись на концептуальну модель емпатійних стосунків Л.Виговської, ми виокремили шість рівнів емпатійних ставлень майбутніх учителів початкової школи:

1) *пасивне, нестійке негативне емпатійне ставлення*, яке характеризується пасивністю студентів по відношенню до майбутніх вихованців, співпереживання є неусвідомленим і має егоїстичне спрямування;

2) *пасивне, нестійке нейтральне емпатійне ставлення*: студент займає нейтральну позицію щодо взаємодії з молодшими школярами, цікавиться зростанням успіхів дітей у навчанні, поліпшенням дисципліни, міжособистісними стосунками;

3) *пасивне, нестійке позитивне емпатійне ставлення* — позитивна спрямованість майбутніх учителів та вміння підтримувати емоційний контакт, демонструвати позитивне емоційне ставлення до молодших школярів;

4) *дієве нестійке негативне емпатійне ставлення*, що проявляється у студентів з неадекватною емпатією, яка виявляється в байдужості до молодших школярів;

5) *дієве нестійке нейтральне емпатійне ставлення* — для студентів з цим рівнем характерно більше особистісної автономності та спонтанності, але спрямованої на себе, розуміння власних переживань та вміння оцінити адекватність поведінки в певній ситуації;

6) *дієве нестійке позитивне емпатійне ставлення* характерне для студентів, що встановлюють близькі емоційно насичені стосунки, для них характерні чутливість, знання мотивів поведінки учнів, переживання з приводу почуттів молодших школярів, але недостатня глибина співчуття не завжди призводить до реальної співдії;

7) *дієве стійке негативне емпатійне ставлення* виявляється у проблемах студентів з дисципліною, актах вербальної агресії та вандалізму;

8) *дієве стійке нейтральне емпатійне ставлення* характерне для студентів, здатних оцінити власну позицію в групі, своє реальне становище в колективі, усвідомити ціннісну єдність з ним, підвищити впевненість у власних діях;

9) *дієве стійке позитивне емпатійне ставлення* характеризується стійким позитивним спрямуванням, реальною співучастю, навіть на шкоду своїм інтересам та благополуччю, впевненістю в своїх силах, здібностях, яка є результатом переживань своїх можливостей у вирішенні завдань, які для себе висувають. Такі студенти без вагань беруться за вирішення проблем, вони мотивовані на успіх, не болять відповідальності, допомагають іншим, проявляються якості лідера.

Отже, емпатійна культура майбутніх учителів початкової школи з точки зору системного підходу до дослідження особистості обумовлена біологічними (процес онтогенезу, нахили, інстинкти) психологічними (принцип розвитку, психоаналітичний, гуманістичний підходи), і соціальними (міжособистісні відносини, ідентифікація, наслідування, співпереживання) детермінантами. Емпатійна культура виступає інтегральним динамічним утворенням особистості та характеризується своєрідним емоційно-мотиваційним способом зовнішнього і внутрішнього реагування на основі механізмів соціальної комунікативності і емоційного інтелекту. Структура емпатійної культури, як фактора мотивації, характеризується емпатійними здібностями, ідентифікацією, емпатійними ставленнями у взаємовідносинах з молодшими школярами.

Таким чином, емпатійна культура майбутнього вчителя початкової школи як феномен має свою динаміку змін. Специфічні особливості емпатійної культури, на нашу думку, виражені характером соціального оточення студентів, що виявляється цілим комплексом різних соціально-психологічних факторів. Виявлення кола цих факторів і вивчення ступеня і характеру їх впливу на формування і розвиток емпатійної культури буде одним із завдань наших подальших досліджень.

Література

1. Андрущенко Т.І. Українська культура традиція та її роль у формуванні світоглядних орієнтацій сучасної молоді (соціально-філософський аналіз) [Текст] : дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Т. І. Андрущенко // Дніпропетровський держ. ун-т. - Д., 1998. — 197 с.

2. Вебер М. Наука как призвание и профессия / М. Вебер // Избр. про-изв.- М., 1990.

3. Выговская Л.П. Эмпатийные отношения школьников, воспитывающихся вне семьи / Л. П. Выговская // Психологический журнал. — 1996. — Том 17. — № 4. — С. 55-63.

4. Гегель Г.В.Ф. Философия природы / Г.В.Ф. Гегель // Энциклопедия философских наук: в 3-х т. - Т. 2. — М., 1975.

5. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения / И. Кант // Соч. в 6-и т. - Т. 6. - М., 1966. - 352 с.

6. Леві-Стросс К. Структурная антропология / К. Леві-Стросс. - М., 1987.

7. Цицерон М. Т. Тускуланские беседы / Цицерон Марк Туллий; пер. И. Семенов. - М., 1893. - 79 с.

TRADITIONAL AND NEW APPROACHES TO THE PROBLEM OF THE EMPATHY CULTURE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER FORMING

O. Sakalyuk

Abstract. *At the present stage of the modernization of the national pedagogical education, which is characterized by searching the radical ways to ensure its quality according to the global trends of higher education, there is a problem of updating the question of the primary school teachers empathy culture forming.*

There are many studies that interpret the empathy culture as a condition of moral consciousness (J. Bech, L. Bozovic, M. Boryshevskyy, T. Konnikova, E. Subbotkiy), a mechanism of a social behavior (T. Gavrilova, A. Solomatina) and human self-importance (V. Petrovsky, Rogers), a form of emotional behavior (T. Gavrilova, A. Solomatina) as a self-transcendence (V. Petrovsky, K. Rogers) as a form of emotional behavior (O. Tyhomirov, O. Chebykin), getting into a state of the inner world of another person understanding, his empathy and compassion, it is essential condition of the formation of a tolerant, humanistically directed and active personality.

During the process of investigating of the concept “an empathy culture of a primary school teacher”, “a culture” as a basic concept of the research is taken into account. A detailed analysis of the historical aspects of a culture forming is presented in the article. The scientific approaches created new understanding of the nature of a culture from point of view of the semiotical, sociological, axiological activity.

The essence of an empathy culture of the primary school teachers was determined as a major factor of the human relations forming, humanity forming, changing its natural enthusiasm, needs and emotions. We selected a number of main functions: adaptation, cognitive, axiological, communicative, humanistic, educational, ideological and normative–regulating, based on the analysis of the characteristics of the primary school teachers’ empathy culture.

The features of the empathy relationship between primary school teachers and objects of the educational process forming is analysed and determined. Six levels of the empathy attitudes are distinguished.

A systematic approach to the empathy culture of primary school teachers according to the study of a personality, is revealed in biological (the process of ontogenesis, inclinations, instincts), psychological (the principle of development, psychoanalytic, humanistic approaches) and social (interpersonal relationships, identification, imitation, empathy) determinants. Empathy culture is an integral dynamic creation of a personality and is characterized by the formation of a kind of emotional and motivational way of an external and internal response mechanisms based on the social communicative and emotional intelligence. The author

points out that such element of the empathy culture structure as a factor of motivation is characterized by empathy ability, identification, empathy attitudes between relations with younger students.

So, the future primary school teacher's empathy culture as a phenomenon has its own dynamics of change. Specific features of an empathy culture, from our point of view, are pronounced by social environment students as a complex of various social and psychological factors. Our future research will be devoted to the factors, extent and nature of their influence on the the empathy culture formation and development.

АВТОРИТЕТ ВИКЛАДАЧА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ

УДК 159. 922
Яницька О.Ю.,
Іванюта О. В.

У статті розкриваються актуальні проблеми формування та зміцнення авторитету викладача: зменшення психологічної дистанції зі студентами; підвищення загальної культури та інтелігентності викладача; розширення знань з педагогіки та психології вищої школи; впевненість у важливості проблем, які розв'язуються під час лекційних занять, і встановлення безпосереднього контакту з аудиторією (розмовна манера викладу, доброзичливе ставлення до запитань студентів під час лекцій тощо), відсутність вікової та професійної деформації. У статті аналізуються результати анкетування викладачів та студентів.

Ключові слова: авторитет, спілкування, ідеал, психологічна дистанція, мимовільне наслідування, професійна деформація.

The article deals with the determination of the visual thinking place and role in the system of cognitive activity. Thus, the different classifications of thinking are analyzed: cognitive development as a triad; the development of thinking, which is considered in the classical psychology; the parallel development of different kinds of thinking, etc. Visual thinking is regarded as the highest level of the development of mental activity visual forms. The auther emphasizes that one of the most significant indicators of the formed productive thinking is the interaction of visual, verbal and logical components at a high level development of each of them.

Key words: thinking, visual and active thinking, figurative thinking, visual and figurative thinking, verbal and logical thinking, productive thinking, visual thinking, creativity, update of images.

Посиленню впливу на аудиторію сприяє авторитет викладача. Однак, авторитетний викладач не повинен сподіватися лише на вплив своєї ролівої